

شرح نصاب الصبيان

تأليف:

مولانا يعقوب چرخي

(۸۵۱-۷۶۲ ق)

مقدمه تصحيح و تعليقات:

نادر کریمیان سردشتي

(عضو هیأت علمی پژوهشگاه زبان و فرهنگ و گردشگری)

تهران ۱۳۹۸ خورشیدی

سرنشانه	چرخى، يعقوب بن عثمان، ۷۶۲؟ - ۸۵۱ق.
عنوان قراردادی	نصاب الصبيان، شرح
عنوان و نام پدیدآور	شرح نصاب الصبيان / تأليف مولانا يعقوب چرخى؛ مقدمه، تصحيح و تعليقات نادر كريميان سردشتى؛ با حمايت بنياد متن پژوهى پارسيان.
مشخصات نشر	تهران: ارمغان تاريخ؛ انتشارات شيخ شرفى، ۱۳۹۸.
مشخصات ظاهرى	۱۶۴ ص.: مصور .
شابك	978-600-8079-18-7
وضعيت فهرست نويسى	فيا
يادداشت	واژه نامه .
يادداشت	کتابنامه.
يا . اشت	نمايه.
موضوع	چرخى، يعقوب بن عثمان، ۷۶۲؟ - ۸۵۱ق -- سرگذشتنامه
موضوع	ابونصر فراهى، مسعود بن ابى بکر، - ۶۴۰ق. . نصاب الصبيان -- نقد و تفسير
موضوع	زبانى -- واژه نامه ها -- فارسى -- متون قديمى تا قرن ۱۴
موضوع	Arabic language -- Dictionaries -- Persian -- Early words to
شناسه افزوده	کريمى سردشتى، نادر، ۱۳۴۳ -، مقدمه نويس، مصحح
شناسه افزوده	ابونصر فراهى، مسعود بن ابى بکر، - ۶۴۰ق. . نصاب الصبيان، شرح
شناسه افزوده	بنياد متن پژوهى پارسيان
رده بندى کنگره	۱۳۹۰ ۳۲۰۲۱۳/۲۶۶۳۶PJ الف
رده بندى ديويى	۴۹۲:
شماره کتابشناسى ملي	۵۶۲۳۷۴۲:

شرح نصاب الصبيان

مؤلف	يعقوب چرخى
مقدمه، تصحيح و تعليقات	نادر كريميان سردشتى
ناشر	ارمغان تاريخ
با حمايت	بنیاد متن پژوهی پارسیان
با همكارى	موسسه انتشاراتى شيخ شرفى
چاپ اول	تهران، ۱۳۹۸
شماره گن	۲۵۰
ويرايس و بازخوانى	مائده كريميان سردشتى
صفحه اراى	انتشارات شيخ شرفى
شابك	۷-۱۸-۸۰۷۹-۶۰۰-۹۷۸
قيمت	۳۳۰۰۰ تومان
چاپخانه	ارمغان

تمامى حقوق برآى بنياد متن پژوهى پارسيان محفوظ مى باشد

انتشارات و توزيع:

تهران، ميدان انقلاب، كوچه رشتجى، پ ۱۳ واحد ۴
تلفن: ۰۹۳۶۶۰۶۹۱۲۳-۶۶۹۴۶۶۵۶ پست الكترونيك:

armaghan.tarikh@gmail.com

موسسه انتشاراتى شيخ شرفى: تهران؛ ميدان انقلاب، خ

جمالزاده جنوبى، كوچه دانشور، پلاك ۸

تلفن: ۰۲۱-۶۶۵۹۱۰۷۵-۰ پست الكترونيك:

shaykh.sharafi@gmail.com

فهرست مطالب

۷	 مقدمه
۱۱	بخش اول زندگینامه مولانا یعقوب چرخى
۱۳	[۱] ولادت و نسب و خانواده یعقوب چرخى
۱۶	[۲] زادگاه مولانا یعقوب چرخى
۱۸	[۳] مولانا عثمان چرخى (پدر مولانا یعقوب)
۱۹	[۴] دوران کودكى و تحصیل مولانا یعقوب چرخى (حدود ۷۶۷-۷۸۲ق)
۲۳	[۵] دیدار با مجدوبى از بخارا
۲۴	[۶] دیدار با خواجه بهاءالدین مستندى (کسب طریقت ۷۹۰-۷۸۳ق)
۲۶	[۷] کسب طریقت نقشبندیه
۲۸	[۸] اقامت در شهر کش (۷۹۱-۷۹۰هـ ق)
۲۸	[۹] هجرت از دیار بخارا و دریافت مقام خلافت (سال ۷۹۱ق)
۲۹	[۱۰] دیدار با مولانا تاج الدین دشتى کولكى
۲۹	[۱۱] دیدار با خواجه علاءالدین عطار و کسب سلوک در خدمت خواجه عطار (۸۰۲-۷۹۱ق)
۳۰	[۱۲] چرخى در ولایت چغانیان و اقامت و ارشاد در روستای هاشم (۸۰۱-۸۰۳ق)
۳۲	[۱۳] درگذشت و ماده تاریخ فوت مولانا چرخى (۸۵۱هـ ق)
۳۴	[۱۴] مدفن و مزار و آرامگاه حضرت مولانا یعقوب چرخى
۳۸	[۱۵] فرزندان و احفاد و اعقاب مولانا یعقوب چرخى
۴۳	بخش اول شناخت نامه شرح رساله نصاب الصبیان
۴۵	 سرآغاز
۴۶	(۱) کتابهای نصاب
۵۱	(۲) زندگینامه ابونصر فراهى، مؤلف نصاب الصبیان
۵۲	(۳) شناخت نامه نصاب الصبیان ابونصر فراهى
۵۵	(۴) نسخشناسی نصاب الصبیان ابونصر فراهى
۶۸	(۵) منتخب نصاب الصبیان
۶۹	(۶) شناخت نامه شرح نصاب الصبیان مولانا چرخى

۷۰	 (۷) روش بررسی و تصحیح
۸۱	 بخش دوم: متن رساله شرح نصاب الصبیان
۱۰۹	 بخش سوم: تعلیقات و یادداشت‌های شرح نصاب الصبیان
۱۲۳	 بخش چهارم: کتابنامه
۱۲۵	 الف) منابع و مآخذ فارسی و اردو
۱۴۷	 ب) منابع و مآخذ عربی، ترکی
۱۵۲	 ج) منابع خارجی
۱۵۶	 د) منابع نسخه‌های خطی
۱۶۰	 هـ) منابع الکترونیکی و اینترنتی
۱۵۹	 نمایه عام متن شرح نصاب الصبیان

به نام خداوند جان و خرد

مولانا یعقوب چرخ‌ی از مشاهیر و عرفای برجسته قرن نهم که در سال ۸۵۱ هـ.ق در روستایی به نام هَلْغَتو در نزدیکی شهر دوشنبه کنونی (در کشور تاجیکستان) دیده از جهان فروبست و به یک زندگی پر از جوش و خروش و سفر و سیر و سلوک فکری و معنوی پایان داد آثار و تألیفاتی به زبان فارسی بر جای گذاشت که بعدها تأثیر آن‌ها در جامعه اهل شریعت و طریقت محسوس بود و به‌ویژه با ترجمه و تفسیر فارسی قرآن این تأثیر برجسته‌تر می‌نمود و آراء و اندیشه‌ها و همچنین روش زندگی عرفانی و معنوی او می‌تواند امروز نیز برای ما از جهاتی آموزنده باشد. روستای چرخ در افغانستان که زادگاه و موطن این عارف و مفسر و متفکر بود هنوز از مراکز علمی - فرهنگی سنتی به شمار می‌آید که به سبب جنگ‌های داخلی در این دیار صدمات و آسیب‌های فراوانی دیده است و به باب اینکه در چرخ، آرامگاهی نیز به وی منسوب است. چرخ‌ی هنوز برای ایرانیان شناخته شده نیست هر چند در تاجیکستان و افغانستان و پاکستان و هندوستان تا حدودی به واسطه چاپ مجدد تفسیر فارسی وی معرفی و شناخته شده است. ترجمه و تفسیر فارسی وی همراه مورد توجه فارسی زبانان بوده است. آثار فارسی او نیز مانند ابدالیه و نی‌نامه و شرح اسماء الحسنی، حورائیه و انسیه نیز هنوز معروف اهل تحقیق نبوده و بررسی و تحقیق و پژوهش نوین می‌طلبد تا برای همگان شناخته شود. چرخ‌ی علیرغم شهرت معنوی که در برخی کشورها به‌ویژه تاجیکستان و افغانستان پیدا کرده اما تاکنون تحقیق و پژوهش فزاینده و آثار و افکار و آراء وی به عمل نیامده است و هنوز هم مطالب ناگفته درباره این عارف متفکر بسیار است.

پاره‌ای از متفکران و عارفان و نویسندگان بوده‌اند که افکار و عقایدشان در میان بسیاری از اهل فضل و تحقیق در طی قرون شناخته شده بوده ولی برخی هنوز در حاله‌ای از گمنامی باقی مانده‌اند هرچند در عصر خود دارای تأثیرات گسترده‌ای بوده باشد. زندگی ظاهری و عرفانی چرخ‌ی با فراز و نشیب‌هایی که به خود دیده به‌گونه‌ای بوده است که بتواند جاذبه‌هایی چه در آثار و چه در شخصیت وی داشته باشد و لذا پژوهشگران تاریخ ادبیات و تاریخ تصوف نقش وی را نمی‌توانند به کلی نادیده

گیرند. بررسی احوال و آثار چرخى موضوعى است که می‌تواند از جهات گوناگون این جاذبه‌ها را تبیین و روشن نماید. اما نکته‌ای که در زندگانی عرفانی چرخى برای ما آموزنده است، این بود که وی با اخلاص تمام در راهی که "سلوک عرفانی" و "پایبندی به طریقت و شریعت" تعبیر می‌شود تا پایان عمر متعهد بوده و در مسیر آن تلاش و کوشش نموده است.

تحول اصلی شخصیت چرخى زمانی بود که گام در وادی طریقت گذاشته و در عتفوان جوانی با خواجه بهاءالدین نقشبند ملاقات نموده و این دیدار به یک تحول اساسی در زندگی بیرونی و درونی او انجامید. البته این واقعه یک تجربه شخصی بود و نظایر این تجربه در زندگی بسیاری از مشایخ و سالکان طریقت دیده شده است. چرخى تا قبل از دیدار با خواجه بهاءالدین نقشبند، طالب العلمی بود با هوش و دانشجویی در راه کسب آموزه‌های دینی و فقهی که زندگی خود را بر سر آن گذاشته بود ولی پس از ملاقات با بهاءالدین نقشبند زندگی وی نیز به کلی دگرگون شد. همانطور که اشارت شد تحول شخصیت چرخى تجربه‌ای دینی بود که تظاهر آن در سایر سالکان و عارفان نیز دیده شده است. ولی نکته اینجاست که چرخى نیز یک شخص عادی نبوده و تجربیات معنوی وی نشان داد که متفکر و عارفی اهل نظر و درایت است. بحرانی که در زندگی او پدید آمد در حقیقت بحرانی بود که وجود یک متفکر و عالم بزرگ را متقلب می‌کرد. بی‌گمان، افکار و دانشمندان هر عصر فرزند زمانه خویشند، و میراث علمی و معنوی چرخى نیز آینه تجربه عرفانی و فکری جامعه ایشان است به‌ویژه جامعه‌ای که در آن طریقت خواجه‌گان بر آن حکفرما بود. چرخى در مسیر زندگی راه طریقت را در طریقه و روش خواجه‌گان و پیانگذار نقشبندیان یعنی خواجه بهاءالدین نقشبند مشاهده کرد و لذا کوشید تا آن را در مسیر اصلی زندگیش اجرا نماید و البته فراموش نشود که وی در محیط فرهنگ اسلامی رشد کرده بود و به عنوان عارفی مؤمن و متعهد سعی داشت همواره مبتنی بر قرآن و سنت نبوی سلوک نماید و در جامعه عارفی متشرع درصدد بود تا علوم دین اسلام را هم در درون خود و هم در جامعه علمی خود دوباره زنده کند. ترجمه و تفسیر قرآن کریم در حقیقت آینه کوشش علمی و معنوی وی در ترویج فرهنگ قرآنی اوست. کتاب‌های حوزه سیر و سلوک و رساله‌های عرفانی فارسی او نمایانگر اهتمامی است که به فرهنگ و آموزه‌های طریقت نقشبندی و خدمت به زبان فارسی از خود نشان داده است. طریقه خواجه‌گان که از طریق عارفان خراسان بزرگ بنیاد گذاشته شد در قرن

هشتم هجری قمری توسط خواجه بهاء‌الدین نقشبند (متوفی ۷۹۱ ق) به کمال خود رسید. این نظام سلوک عرفانی مورد قبول بسیاری از علمای شریعت نیز قرار گرفت و عارفان طریقت نقشبندیه آن را به نحو کامل بسط دادند و آراء جدیدی بر آن افزودند و سعی کردند اصول احوال و مقامات عرفانی صوفیان را با آموزه‌های دینی و اسلامی مطابقت دهند. نقش مولانا چرخى در این میان با جهاد علمی و عرفانی خود، پس از مرگش نیز با تلاش‌های شاگردش **خواجه عیبدالله احرار** ادامه یافت. چرخى وارث تصوفی بود که لااقل چهار قرن از عمر آن در مراکز تصوف ایران در خراسان می‌گذشت، تصوفی که متفکران و مشایخ بزرگ و به نامی چون هجویری، شیخ ابوسعید ابی‌الخیر، ابوالحسن خرقانی، امام محمد غزالی و برادرش احمد غزالی، سنایی غزنوی، خواجه عبدالقادر انصاری، عطار نیشابوری و مولوی و مشایخ خواجگان و در رأس همه خواجه بهاء‌الدین نقشبند را به خود دیده بود. در دوره تیموریان که چرخى در آن عصر می‌زیست، هم طریقت نقشبندیه در حال رشد و گسترش بود و هم فارسی‌نگاری ادبیات عرفانی روح کاملی داشت و حتی در دوره چرخى و پس از او تقریباً رساله‌نویسی متون عرفانی به زبان عربی به ویژه در خراسان بزرگ متروک شد و رساله‌های سیر و سلوک همه و همه (با استثنای) به زبان فارسی نگاشته می‌شد حتی تذکره‌نویسی عارفان نیز به زبان شیرین پارسی مدون و تنظیم می‌گشت و ترویج زبان فارسی در این دوره تجربه‌ای است بی‌نظیر و آموزنده. امروزه یکی از وظایف پژوهشگران این مهم است که در تبیین این دوره از ترویج زبان و ادب فارسی، تلاش دامنه‌دار صورت گیرد و مورد کنکاش قرار گیرد و نار فارسی نگاشته شده در دوره تیموریان مورد تحقیق و تصحیح و پژوهش واقع شود و رونق و پیشرفتی که برای ادبیات ایرانیان حاصل شده، برای قاطبه جامعه فرهنگی آشکار گردد. تدوین و تحقیق و تصحیح و تعلیقات بر «**رساله‌های فارسی مولانا یعقوب چرخى**» در اصل در راستای اهداف مذکور بوده تا بتوان گوشه‌هایی از تاریخ زبان و ادبیات فارسی را در سرزمین خراسان بزرگ معرفی و شناساند. نگارنده در این رساله از مجموعه رساله‌های فارسی چرخى اینک رساله «**شرح نصاب الصبیان فراهی**» را به دستداران و زبان و ادب پارسی تقدیم می‌دارد. روش کار بر این نهاده شده است که نخست در بخش یکم کتاب به زندگینامه و آثار و تألیفات چرخى پرداخته شود پس آنگاه در معرفی رساله شرح نصاب‌الصبیان و گزارش و تصحیح متن شرح نصاب‌الصبیان و

تعلیقات و یادداشت‌ها بر رساله اهتمام شود. در نهایت کتابنامه و نمایه عام بر آن افزوده شد. امید است این تلاش ناچیز مقبول درگاه الهی قرار گیرد.

در خاتمه از جناب آقای نصیر باغبان مدیر فرهیخته و محترم بنیاد متن‌پژوهی پارسیان به سبب چاپ و نشر اثر سپاسگزاری می‌نمایم و نیز از دختر دلبندم مائده کریمیان سردشتی به سبب بازنگری و ویرایش و صفحه‌بندی کتاب سپاسگزارم و توفیقات روزافزون را برای همه خادمان علم و عرفان از قادر متعال لطیف خواستارم. و ماتوفیقی الا بالله.

تهران - نادر کریمیان سردشتی

۰۹۱۲۱۹۶۸۵۴۶

Nk_sardashti@yahoo.com